

Czas celebracji sakramentu pokuty. Aspekt kanoniczno-pastoralny

The Time of Celebration of the Sacrament of Penance: Canonical-Pastoral Aspect

Jerzy Adamczyk¹

Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II, Lublin
Wyższe Seminarium Duchowne w Radomiu

Karolina Mazur²

Uniwersytet Papieski Jana Pawła II, Kraków
Wydział Prawa Kanonicznego

Abstrakt: Przedmiotem artykułu jest problematyka czasu celebracji sakramentu pokuty. Za cel opracowania postawiono ukazanie i uzasadnienie przepisów normujących kwestię momentu przyjmowania spowiedzi. Tak określone zamierzenie badawcze zrealizowano przez opis i gruntowną analizę obowiązujących przepisów i tekstów Magisterium kościelnego. Analiza wymienionych źródeł pozwoliła na sformułowanie kilku głównych wniosków. Po pierwsze, wskazano, że wierni na mocy przynależności do Kościoła przez chrzest mają prawo do sakramentów, w tym sakramentu pokuty. Po drugie, stwierdzono, że wypada, aby tak organizować czas spowiedzi, by wierni mogli się spowiadać poza mszą św. Po trzecie, wyjaśniono i uzasadniono ważną kwestię praktyczną dotyczącą możliwości spowiedzi podczas celebracji mszy św.

Słowa kluczowe: spowiedź, wierni, sakrament pokuty, kapłan, msza św.

¹ Ksiądz Jerzy Adamczyk — dr hab. prawa kanonicznego, wykładowca WSD w Radomiu; zainteresowania naukowe: prawo o posłudze nauczania i uświęcania, prawo małżeńskie i ustrój hierarchiczny Kościoła; e-mail: ksjerzyad@wp.pl; <https://orcid.org/0000-0003-1415-7378>.

² Karolina Mazur — dr nauk teologicznych w zakresie prawa kanonicznego, dr prawa kanonicznego; asystentka w Katedrze Kanonicznego Prawa Procesowego na Wydziale Prawa Kanonicznego Uniwersytetu Papieskiego Jana Pawła II w Krakowie; zainteresowania naukowe: kościelne prawo publiczne i konkordatowe, prawo procesowe, obowiązki i prawa wiernych; e-mail: karolina.mazur@upjp2.edu.pl; <https://orcid.org/0000-0001-8551-9239>.

Abstract: The article examines the question of the appropriate time for the celebration of the sacrament of penance. Its purpose is to present and justify the regulations governing the timing of confession. This objective is achieved through a description and critical analysis of existing canonical norms and documents of the Church's Magisterium. The analysis of the aforementioned sources allows for several conclusions. First, it is emphasized that the faithful, by virtue of baptism and their belonging to the Church, have a right to the sacraments, including the sacrament of penance. Second, it is concluded that opportunities for confession should be organized in such a way that the faithful may receive the sacrament outside the celebration of Mass. Third, a practical issue regarding the possibility of confession during Mass is clarified and explained.

Keywords: confession, faithful, sacrament of penance, priest, Mass

Papież Jan Paweł II w adhortacji *Reconciliatio et Paenitentia* będącej pokłosiem synodu biskupów z 1983 r. o pojednaniu i pokucie w dzisiejszym posłannictwie Kościoła przypomina, że już w czasie prac przygotowawczych do synodu, a następnie w licznych wypowiedziach podczas przebiegu obrad synodalnych, w pracach grup roboczych oraz w końcowych *Propositiones* ojców synodu wzięto pod uwagę przeświadczenie wiele razy powtarzane, w różnych tonacjach i zawierające różne treści: „sakrament pokuty przechodzi kryzys”. Papież zaznacza, że właśnie ta niepokojąca konstatacja stała się przedmiotem rozważań synodu³. Stwierdzenie, że „sakrament pokuty przechodzi kryzys” jawi się także jako najczęstszy refren w literaturze ostatnich dziesięcioleci na temat tego sakramentu. Także pobieżna obserwacja spadku częstotliwości przystępowania do spowiedzi, będącego symptomem rosnącego zobojętnienia wiernych na Boga i rzeczywistość grzechu, potwierdza sytuację kryzysową celebracji sakramentu pokuty⁴.

Kryzys sakramentu pokuty ma swoje źródła w niewłaściwym zrozumieniu i praktyce pokuty. Nie zależy on wyłącznie ani przede wszystkim od poszczególnych problemów porządku dogmatycznego, dyscyplinarnego lub duszpasterskiego, ale jest skutkiem utraty poczucia grzechu, a w konsekwencji zmysłu pokuty. Taka sytuacja jest spowodowana rozmaitymi przyczynami, przede wszystkim wewnętrznymi w samym Kościele. Ogólnie rzecz biorąc, człowiek współczesny (szczególnie ten żyjący na „Zachodzie”) bardzo często nie zna i nie chce już uznać ani grzechu, ani nawrócenia⁵:

³ Por. Ioannes Paulus P.P. II, Adhortatio Apostolica post Synodum Episcoporum *Reconciliatio et Paenitentia* (2 decembris 1984), n. 28, „Acta Apostolicae Sedis” 77 (1985), s. 185–274, tekst polski: Jan Paweł II, Adhortacja *Reconciliatio et Paenitentia* do Episkopatu, Duchowieństwa i Wiernych po Synodzie Biskupów o pojednaniu i pokucie w dzisiejszym posłannictwie Kościoła (2 grudnia 1984), Kraków 1996, s. 251–343 (odtąd: RP).

⁴ Por. M. Busca, *Un processo di riforma penitenziale ancora aperto*, „La Scuola Cattolica” 136 (2008), s. 179.

⁵ Por. Międzynarodowa Komisja Teologiczna, *Pojednanie i pokuta* (1982), nr 2, tłum. J. Królikowski, w: *Od wiary do teologii. Dokumenty Międzynarodowej Komisji Teologicznej 1969–1996*, red. J. Królikowski, Kraków 2000, s. 151–177.

wina i grzech nie są już rozumiane jako pierwotny element osobistej odpowiedzialności człowieka, ale jako drugorzędna manifestacja wynikająca z natury, kultury, społeczeństwa, historii, relacji, nieświadomości itd., sytuując je na polu ideologii lub iluzji. W ten sposób doszło do osłabienia sumienia osobistego na rzecz wpływu, najczęściej nieświadomego, norm społecznych świata silnie zdechrystianizowanego⁶.

Bóg „bogaty w miłosierdzie” nie zamyka jednak serca dla żadnego ze swych synów. Oczekuje na nich, szuka ich, odnajduje, gdy popadają w grzechy, wzywa ich, by doświadczyli przebaczenia i pojednania. Ta inicjatywa Boga urzeczywistnia się i objawia w odkupieńczym akcie Chrystusa, który promieniuje na świat przez posługę Kościoła⁷.

Kościół wierny Chrystusowi, realizując duszpasterstwo pokuty i pojednania, korzysta z ustanowionych przez Boga środków, które otrzymuje do dyspozycji — są nimi sakramenty. Wśród sakramentów jest jeden, który ze względu na oskarżenie z grzechów często bywał nazywany spowiedzią; należy jednak podkreślić, że jest to sakrament pokuty w pełnym tego słowa znaczeniu i tak też jest nazywany. Jest to sakrament nawrócenia i pojednania⁸. Z tego względu sakrament pokuty jest przedmiotem regulacji norm prawa kanonicznego i liturgicznego. Jest jasne, że celebrowanie tego sakramentu wymaga określenia przez prawodawcę kościelnego miejsca i czasu jego udzielania.

Przedmiotem niniejszego przedłożenia będzie kwestia czasu sprawowania sakramentu pokuty w warunkach zwyczajnych, o czym traktuje kan. 986 § 1⁹. Powstają w związku z tym pytania: jak przedstawia się zagadnienie prawa wiernych do sakramentu pokuty, jak powinien być zorganizowany odpowiedni czas spowiedzi i kto jest za to odpowiedzialny. Zostanie także podjęta próba odpowiedzi na budzące niejednokrotnie wątpliwości pytanie o możliwość spowiedzi podczas mszy św. Artykuł stanowi próbę odpowiedzi na przedstawione pytania-problemy.

1. Prawo wiernych do sakramentu pokuty

Chrystus, który ma władzę odpuszczania grzechów, chce, by władza ta była wykonywana, a łaska udzielana przez posługę Kościoła, stąd też celebrowanie sakramentu pokuty nie może być nigdy oderwana od wydarzenia eklezjalnego i dyscypliny kanonicznej. Ponadto jeśli każdy ochrzczony ma prawo i obowiązek

⁶ Tamże.

⁷ Por. RP, nr 10.

⁸ Por. RP, nr 27.

⁹ Nie będzie tu uwzględniona kwestia spowiedzi w niebezpieczeństwie śmierci ani w warunkach naglej konieczności (kan. 986, § 2) — gdyż spowiedź winna odbyć się w takich okolicznościach o każdej porze dnia i nocy — ani też sprawa rozgrzeszenia zbiorowego.

dążenia do świętości — o czym w kan. 210 — to posiada również odpowiadające mu prawo do otrzymania od Kościoła tych wszystkich środków duchowych, które umożliwiają mu wypełnienie tego prawa-obowiązku. Jeżeli każdy wierny posiada na mocy chrztu prawa i obowiązki¹⁰, to Kościół ma korelatywny obowiązek zapewnienia środków niezbędnych do wypełnienia tych powinności i osiągnięcia celów związanych z każdym prawem¹¹. Jest jasne, że dar zbawienia i przebaczenia ofiarowany w sakramencie jest łaskawym działaniem Bożego miłosierdzia; w konsekwencji prawo wiernych nie jest właściwie ściśle prawem, nie można go sobie wyobrazić jako żądania nadprzyrodzonej łaski sakramentu, ponieważ coś, co jest ofiarowane jako darmowy dar, nie może być tak po prostu wymagane. Chrystus jednak przekazał ten zbawczy dar Kościołowi, czyniąc go szafarzem przez swoich szafarzy i stąd mówi się o prawie wiernych do sakramentu pokuty¹². Andrea d'Auria trafnie zauważa, że prawo do sakramentu pokuty

wpisuje się również w zakres kan. 213, który określa prawo do otrzymywania tych pomocy duchowych, które umożliwiają wiernym dążenie do świętości. Jeśli prawdą jest, że przebaczenie grzechów jest łaską, która pochodzi wyłącznie od Boga, to prawdą jest również, że pasterze mają *ex iure divino* obowiązek zapewnienia tych środków, które umożliwiają przekazywanie Bożego miłosierdzia¹³.

Ponieważ sakrament pokuty jest jedynym, zwyczajnym środkiem ustanowionym przez Chrystusa dla odpuszczenia grzechów śmiertelnych popełnionych po chrzcie, więc zakres rozważanego tutaj prawa mierzy się przede wszystkim potrzebą duszy do pojednania z Bogiem i Kościołem. Sakrament ten udziela jednak również szczególnej łaski, która pomaga chrześcijaninowi wytrwać w łasce. Dlatego ma on także prawo do otrzymania tej łaski w obfitości, nawet jeśli nie popełnił grzechu śmiertelnego¹⁴.

¹⁰ *Codex Iuris Canonici auctoritate Ioannis Pauli PP. II promulgatus* (25 Ianuarii 1983), „Acta Apostolicae Sedis” 1983, pars II, s. 1–317; tekst polski: *Kodeks Prawa Kanonicznego promulgowany przez papieża Jana Pawła II w dniu 25 stycznia 1983 roku. Stan prawny na dzień 18 maja 2022 roku. Zaktualizowany przekład na język polski*, Poznań 2022 (odtąd: KPK), (kan. 96).

¹¹ Por. A. D'Auria, *I doveri e i diritti del fedele rispetto alla confessione*, „Notitiae” 48 (2011), nr 9–10, s. 507.

¹² Por. T. Rincón-Pérez, *Los derechos de los fieles y el sacramento de la penitencia (a propósito de dos notas recientes del PCITL)*, „Ius Canonicum” 49 (1999), nr 77, s. 241.

¹³ A. D'Auria, *I doveri...*, s. 534.

¹⁴ T. Rincón-Pérez, *Los derechos...*, s. 242. Jest to „spowiedź z pobożności”, przez którą teologia zwykle rozumie spowiedź z grzechów powszednich lub grzechów śmiertelnych odpuszczonych już w sakramencie pokuty. Chociaż taka spowiedź nie istniała w pierwotnej praktyce pokutnej, to jednak od dawna jest celebrowana we wspólnocie chrześcijańskiej i ma zdecydowaną aprobatę Magisterium; A. Migliavacca, *La confessione frequente di devozione: studio teologico-giuridico sul periodo fra i codici del 1917 e del 1983*, Roma 1997, s. 48–49.

Pan nasz, Jezus Chrystus, przez misterium swojej śmierci i zmartwychwstania pojednał ludzi z Bogiem. [...] Zdarza się jednak, że chrześcijanie z powodu ludzkiej ułomności „porzucają swoją pierwotną miłość” (por. Ap 2,4), a nawet przez grzechy zrywają więź przyjaźni z Bogiem. Dlatego dla odpuszczenia grzechów popełnionych po chrzcie Chrystus Pan ustanowił specjalny sakrament pokuty (por. J 20,21–23), który Kościół wiernie sprawował przez wieki, w różny wprowadzając sposób, lecz zachowując jego istotne elementy¹⁵.

Nakłanianie ludzkiego serca do nawrócenia i pokuty oraz ofiarowanie mu daru pojednania zawiera się w naturze misji Kościoła, kontynuatora zbawczego dzieła swego Boskiego Założyciela. Misja ta [...] nastawiona jest na wyrażenie się w ściśle określonej posłudze w zakresie konkretnej praktyki pokuty i pojednania¹⁶.

Ową ściśle określoną posługą w zakresie konkretnej praktyki pokuty jest przede wszystkim indywidualna i integralna spowiedź oraz rozgrzeszenie (sakrament pokuty) będące jedynym zwyczajnym sposobem, przez który wierny, świadomy grzechu ciężkiego, dostępuje pojednania z Bogiem i Kościołem¹⁷. W sakramencie tym wierni wyznający grzechy uprawnionemu szafarzowi, wzbudzając żal za nie i mając postanowienie poprawy, przez rozgrzeszenie udzielone przez tegoż szafarza otrzymują od Boga odpuszczenie grzechów popełnionych po chrzcie i jednocześnie dostępują pojednania z Kościołem, któremu grzesząc, zadali ranę¹⁸.

Stąd prawodawca w kan. 986 § 1 zobowiązuje odpowiedzialnych za duszpaństwo pokutne „dbać o to, by powierzeni [im] wierni, którzy proszą o to we właściwy sposób, mogli się wyspowiadać, a także by dać im sposobność przystępowania do indywidualnej spowiedzi w ustalonych i dogodnych dla nich dniach i godzinach”. Nota wyjaśniająca (*nota explicativa*) o absolucji generalnej bez wcześniejszej spowiedzi indywidualnej z 8 listopada 1996 r., stwierdza, że jest to podstawowe prawo wiernych i poważny obowiązek sprawiedliwości świętych pasterzy, potwierdzone w kan. 213 i 843¹⁹.

¹⁵ *Rituale Romanum, Ordo Paenitentiae, Editio typica*, Città del Vaticano 1974, s. 5 (odtąd: OP).

¹⁶ RP, nr 23.

¹⁷ Por. kan. 960 KPK; por. Pontificio Consiglio per l'Interpretazione dei testi legislativi, *Nota explicativa, 8 novembre 1996 e 12 settembre 1996* (8 novembre 1996), n. 1, „Communications” 28 (1996), s. 177–186 (odtąd: Nota explicativa).

¹⁸ Kan. 959 KPK.

¹⁹ Nota explicativa, nr 1; „Rzeczywiście, każdy wierny ma prawo do pokuty, to znaczy do bycia wysłuchanym w spowiedzi i do otrzymania przebaczenia swoich grzechów — jeśli jest odpowiednio usposobiony — za pośrednictwem jedynego zwyczajnego środka, jakim jest sakrament pokuty, i przez zwyczajną formę celebracji, to znaczy przez indywidualną spowiedź i rozgrzeszenie”, T. Rincón-Pérez, *Los derechos...*, s. 240. „Na Pasterzach spoczywa obowiązek ułatwienia wiernym praktyki indywidualnej i całościowej spowiedzi, która będąc potrzebą duszy, nie tylko jest obowiązkiem, ale też ich niezaprzeczalnym i niezbywalnym prawem”, RP, nr 33.

Właśnie w kan. 213 prawodawca deklaruje prawo wiernych do otrzymywania od swoich pasterzy pomocy z duchowych dóbr Kościoła, zwłaszcza słowa Bożego i sakramentów. Temu prawu wiernych do duchowego wzrostu przez słowo i sakramenty, w tym sakrament pokuty, odpowiada obowiązek świętych pasterzy zapewnienia owych dóbr duchowych, w tym wypadku możliwości przystępowania do spowiedzi. Odnośnie do spowiedzi *Responsa ad dubia proposita* Kongregacji ds. Kultu Bożego i Dyscypliny Sakramentów przypomina, że „wierni chrześcijanie są nie tylko zobowiązani do wyznawania swoich grzechów (por. kan. 989), ale także mają autentyczne prawo «do korzystania z duchowych dóbr Kościoła, zwłaszcza ze słowa Bożego i sakramentów, z pomocy świętych pasterzy» (kan. 213)”²⁰.

Z kolei zgodnie z tenorem kan. 843 § 1, który koresponduje z kan. 213, święci szafarze nie mogą odmówić sakramentów tym, którzy we właściwy sposób o nie proszą, są należycie usposobieni²¹ i prawo nie zakazuje im ich przyjmowania. Tak zatem zabrania się jakiegokolwiek odmawiania sakramentów, w tym spowiedzi, przez wyświęconych szafarzy bez określonej przyczyny prawnej. Jest to zupełnie zrozumiałe, ponieważ sakramenty, w tym pokuty, należą do Chrystusa i Kościoła, a szafarz jest tylko ich drugorzędnym szafarzem, pierwszorzędnym jest Chrystus Pan²².

²⁰ Congregatio de Cultu Divino et Disciplina Sacramentorum, *Responsa ad dubia proposita*, „Notitiae” 35 (2001), n. 6–7, s. 259–260 (odtąd: *Responsa ad dubia proposita*).

²¹ W odniesieniu do spowiedzi kan. 987 stwierdza: „Wierny, aby otrzymać zbawcze lekarstwo sakramentu pokuty, powinien być tak usposobiony, by odrzucając grzechy, które popełnił, i mając postanowienie poprawy, nawracał się do Boga”.

²² Por. M. Pastuszko, *Obowiązki szafarza sakramentu pokuty i pojednania: (kanon 983–986)*, „Prawo Kanoniczne” 39 (1996), nr 1–2, s. 54. Obowiązek szafarzy udzielania sakramentów jest warunkowy: wymaga od wiernego spełnienia pewnych wymogów wstępnych: A) Pierwsze: aby mógł korzystać ze swego prawa, to znaczy, aby nie był pozbawiony przez prawo możliwości przyjmowania sakramentów; dotyczy to ekskomunikowanych lub podległych interdiktowi (kan. 1331, 1332), lub tych, którzy uparcie trwają w grzechu ciężkim (kan. 915, 1007); lub tych, którzy nie spełniają wymogów prawnych wymaganych do ważnego lub godziwego przyjęcia sakramentu, który zamierzają przyjąć. B) Po drugie, wierny, przystępując do sakramentu, musi być odpowiednio usposobiony. To zawsze zakłada gotowość do jego otrzymania i brak okoliczności lub postaw, które uniemożliwiłyby jego owocne przyjęcie, co zależy od konkretnego sakramentu. Sakramentu można odmówić tylko wtedy, gdy jest pewne, że brakuje jednego z tych warunków. Zasadniczo jednak zakłada się, że proszący o sakrament jest godny jego przyjęcia, o ile nie ma przeciwwskazań. C) Wreszcie, prośba musi być uzasadniona i odpowiednia, uwzględniająca okoliczności miejsca, czasu, ewentualne inne czynniki, a także dyrektywy duszpasterskie władzy kościelnej. Por. I. Pérez de Heredia y Valle, *Cánones introductorios a los sacramentos. Cuestiones preliminares al título de los sacramentos*, „Anuario de Derecho Canónico” 3 (2014), s. 163.

2. Organizacja czasu celebracji sakramentu pokuty

Jeśli wierni mają obowiązek wyznawania grzechów²³, to mają również prawo do bycia wysłuchanymi przez szafarza w sakramencie, z którym to prawo koresponduje. Stała gotowość kapłana do celebracji tego sakramentu jest obowiązkiem, który wynika również z natury świętej posługi, która w swej istocie jest ustanowiona w służbie wiernych chrześcijan²⁴. Dlatego „każdy, komu na mocy urzędu została zlecona troska duszpasterska, jest obowiązany dbać o to, żeby wierni jemu powierzeni mogli się wyspowiadać, jeśli w sposób uzasadniony o to proszą”²⁵. Zgodnie z *Ordo Paenitentiae* „Spowiednik powinien okazywać gotowość do słuchania spowiedzi zawsze, ilekroć wierni słusznie o to proszą”²⁶.

Według kan. 986 § 1

każdy, komu na mocy urzędu została powierzona troska duszpasterska, ma obowiązek zadbać o to, aby wierni, za których ponosi odpowiedzialność, mogli się wyspowiadać, jeśli w sposób uzasadniony o to proszą, a także, aby w dogodnych dla nich dniach i godzinach dana im była sposobność przystępowania do indywidualnej spowiedzi²⁷.

Trzeba zauważyć, że celem kan. 986 jest zapewnienie i ułatwienie dostępu do tego sakramentu w formie indywidualnej i integralnej spowiedzi, która oprócz

²³ Kan. 988 § 1.

²⁴ Por. G. Incitti, *Il Confessore e il Sacramento della Riconciliazione. Doveri e diritti dei penitenti*, relazione al XXX Corso sul foro interno, 25–29 marzo 2019, Roma, Palazzo della Cancelleria, consultabile sul sito ufficiale della Penitenziera Apostolica, s. 11, <http://www.penitenziera.va/content/dam/penitenzieraapostolica/eventi/xxx-cfi/INCITTI.pdf> [dostęp: 2.2.2023]. „Prezbiter, tak z racji pełnionej funkcji (por. kan. 986), jak również racji święceń sakramentalnych, powinien poświęcać czas i siły słuchaniu spowiedzi wiernych, którzy — jak pokazuje doświadczenie — chętnie zbliżają się do przyjęcia tego sakramentu tam, gdzie wiedzą, że są do dyspozycji kapłani”. Congregatio pro Clericis, *Direttorio per il ministero e la vita dei Presbiteri Tota Ecclesia* (31 gennaio 1994), n. 52, Città del Vaticano 1994, tekst polski: Kongregacja ds. Duchowieństwa, *Dyrektorium o posłudze i życiu kapłanów* (31 stycznia 1994), Città del Vaticano 1994 (odtąd: TE).

²⁵ Ioannes Paulus P.P. II, *Litterae apostolicae motu proprio Misericordia Dei* quibus de sacramenti paenitentiae celebratione quaedam rationes explicantur (7 aprilis 2002), n. 1 b, „Acta Apostolicae Sedis” 94 (2002), s. 452–459, tekst polski: „L’Osservatore Romano” wydanie polskie, 23 (2002) nr 6, s. 4–7 (odtąd: MD).

²⁶ OP, nr 10 b; por. Congregazione per il Clero, *Il sacerdote ministro della misericordia divina. Sussidio per confessori e direttori spirituali* (9 marzo 2011), n. 56, Città del Vaticano 2011 (odtąd: SM); MD, nr 1 b.

²⁷ Interesująco na temat właściwego (rozumnego) proszenia wiernych o spowiedź wypowiada się M. Pastuszko, *Obowiązki...*, s. 58. Autor ten zauważa, że wierni mogą prosić o spowiedź wyrażnie lub domyślnie, np. gromadząc się przy konfesjonale, tamże; zob. A. D’Auria, *I doveri...*, s. 535.

tego, że jest jedynym zwyczajnym sposobem odpuszczenia grzechów, jest również jedynym sposobem wypełnienia obowiązku dorocznej spowiedzi²⁸.

Zobowiązani do spowiadania wiernych w zwyczajnych warunkach są wszyscy, którzy z urzędu mają się troszczyć o zaspokojenie potrzeb duszpasterskich wiernych²⁹. Mają oni nie tylko osobiście spowiadać wiernych, ale winni tak zorganizować opiekę duszpasterską, aby powierzeni ich trosce wierni mogli się wyspowiadać, gdy rozumnie o to proszą³⁰. Prawodawca jedynie ogólnie określa podmioty zobowiązane z urzędu do zapewnienia wiernym możliwości przystąpienia do spowiedzi. Jest oczywiste, że są to biskupi diecezjalni i zrównani z nimi zwierzchnicy Kościołów partykularnych, kanonik penitencjarz kapituły katedralnej i kolegiackiej, proboszczowie i wikariusze parafii i inni zrównani z proboszczami administratorzy parafii, rektorzy kościołów, kapelani. Znamienne jest to, że prawodawca w kan. 986 § 1 nie używa terminu „kapłani” lub „duchowni”. Stąd należy wnioskować, że do podmiotów objętych tym obowiązkiem należy także „diakon lub inne osoby, niemające charakteru kapłańskiego, oraz zespół osób”, którym ze względu na szczególne warunki biskup powierzył udział w pracy duszpasterskiej w parafii, o których w kan. 517 § 2. W takich okolicznościach wierni świeccy, którym biskup powierzył udział w zarządzie parafią, nie mogą spowiadać osobiście, zobowiązani są zaprosić kapłanów, aby zapewnić wiernym możliwość odbycia spowiedzi indywidualnej³¹.

O konieczności umożliwienia wiernym przystępowania do spowiedzi mówią dokumenty kościelne zarówno kanoniczne, jak i pastoralne. Według *Dyrektorium o pasterskiej posłudze biskupów* „W parafiach, sanktuariach oraz innych świętych miejscach, gdzie otacza się wiernych troską duchową, powinno się ułatwiać im dostęp do spowiedzi”³². Adhortacja Apostolska *Pastores Gregis* przypomina: biskup diecezjalny „winien przypominać wszystkim, którym na mocy urzędu powierzona została troska o dusze, o obowiązku, by zapewnili

²⁸ Por. A. D’Auria, *I doveri...*, s. 534.

²⁹ Kan. 150 „Urzędu związanego z pełnym duszpasterstwem, do wypełniania którego wymagane jest wykonywanie święceń kapłańskich, nie można ważnie nadać temu, kto nie otrzymał jeszcze takich święceń”.

³⁰ Por. G. Incitti, *Il Confessore...*, s. 12.

³¹ Por. J. Krukowski, *Komentarz do kan. 986*, w: *Komentarz do Kodeksu Prawa Kanonicznego*, t. III. 2, ks. IV: *Uświęcające zadanie Kościoła*, red. J. Krukowski, Poznań 2011, s. 170. Dokładniej podmioty zobowiązane z urzędu do zapewnienia wiernym możliwości przystąpienia do spowiedzi omawia M. Pastuszko, *Obowiązki...*, s. 52–53. Ci, którzy mają pieczę nad duszami, mają obowiązek zapewnienia sprawowania sakramentu pokuty, nawet jeśli nie w każdym przypadku mogą oni osobiście sprawować ten sakrament z penitentami; F. McManus, *Commentary on canon 986*, w: *New Commentary on the Code of Canon Law*, ed. by J. Beal, New York 2000, s. 1166.

³² Congregatio pro Episcopis, *Direttorio per il ministero pastorale dei vescovi* (22 febbraio 2004), n. 151, Città del Vaticano 2004, tekst polski: Kongregacja do spraw Biskupów, *Dyrektorium o pasterskiej posłudze biskupów „Apostolorum Successores”*, Kielce 2005 (odtąd: AS).

wiernym możliwość przystępowania do spowiedzi indywidualnej, powinien sprawdzić, czy wierni rzeczywiście mają zapewnione wszelkie udogodnienia, by mogli się wyświadczać”³³.

W *Dyrektorium o posłudze i życiu kapłanów* podkreśla się, że „prezbiter, tak z racji pełnionej funkcji jak również racji święceń sakramentalnych, powinien poświęcać czas i siły słuchaniu spowiedzi wiernych”³⁴. Natomiast instrukcja *Il sacerdote ministro della misericordia divina* przypomina: „ci, którym powierzono opiekę nad duszami, powinni «dopilnować, aby słuchano spowiedzi powierzonych im wiernych, którzy rozumnie o to proszą, i aby dano im możliwość przystąpienia do spowiedzi indywidualnej»”³⁵.

Prawodawca kościelny przypomina, że „wierni, którzy mają zwyczaj przystępowania do Komunii świętej codziennie albo często, powinni przystępować do sakramentu pokuty okresowo, odpowiednio do osobistych potrzeb”³⁶. Podobnie wypowiadają się inne dokumenty Kościoła³⁷. Przytoczone dyrektywy Kościoła kierują uwagę na czas sprawowania sakramentu pojednania.

W *Ordo Paenitentiae* przypomina się, że „pojednanie pokutujących może się odbywać o każdej porze i w każdym dniu”³⁸. Warto zauważyć, że chociaż instrukcja *Eucharisticum mysterium* poleca, aby koniecznie wyrabiać u wiernych zwyczaj przystępowania do sakramentu pokuty poza czasem odprawiania mszy św., zwłaszcza w godzinach ustalonych³⁹, to w *Ordo Paenitentiae* przepisuje się, że „pojednanie pokutujących może się odbywać o każdej porze i w każdym dniu”⁴⁰, co sugeruje możliwość spowiedzi podczas mszy św. Stąd wierni, którzy

³³ Ioannes Paulus PP. II, *Adhortatio apostolica post-synodalis de Episcopo ministro evangelii Iesu Christi pro mundi spe Pastores gregis* (16 octobris 2003), n. 39, „Acta Apostolicae Sedis” 96 (2004), s. 825–924, tekst polski: Jan Paweł II, *Posynodalna Adhortacja Apostolska Pastores Gregis*, „L'Osservatore Romano” wydanie polskie 24 (2004), nr 1, s. 4–48 (odtąd: PG); por. G. Incitti, *Il Confessore...*, s. 12.

³⁴ TE, nr 52.

³⁵ SM, nr 52, por. nr 53.

³⁶ Święta Kongregacja Kultu Bożego, *Komunia święta i kult tajemnicy eucharystycznej poza Mszą świętą dostosowane do zwyczajów polskich. Wprowadzenie teologiczne i pastoralne*, nr 23, Katowice 1985.

³⁷ „Tych, którzy mają zwyczaj codziennie albo bardzo często przystępować do Komunii świętej, należy pouczyć, aby przystępowali do sakramentu pokuty regularnie, według własnych potrzeb i możliwości”. *Congregatio de Cultu Divino et Disciplina Sacramentorum, Instructio Redemptionis sacramentum de quibusdam observandis et vitandis circa Sanctissimam Eucharistiam* (25 marti 2004), n. 86, „Acta Apostolicae Sedis” 96 (2004), s. 549–601, tekst polski: Kongregacja ds. Kultu Bożego i Dyscypliny Sakramentów, *Instrukcja Redemptionis sacramentum*, Poznań 2004 (odtąd: RS); por. *Sacra Congregatio Rituum, Instructio Eucharisticum mysterium de cultu Mysteriorum Eucharistici* (25 maii 1967), n. 35, „Acta Apostolicae Sedis” 59 (1967), s. 539–573 (odtąd: EM).

³⁸ OP, nr 13; por. *Responsa ad dubia proposita*, s. 259.

³⁹ EM, nr 35.

⁴⁰ OP, nr 13.

we właściwy, rozumny sposób proszą o spowiedź, mają prawo otrzymać ten sakrament⁴¹. Konsekwentnie „wszyscy kapłani posiadający upoważnienie do sprawowania Sakramentu Pokuty niech okażą zawsze pełną gotowość do udzielania go, gdy wierni w sposób uzasadniony o to proszą”⁴².

Podkreślając stałą gotowość do celebracji pokuty przez szafarzy, prawodawca kościelny ponadto zobowiązuje wszystkie osoby, którym z urzędu powierzono troskę o duszpasterstwo wiernych, aby określili stałe dni i godziny, w których wierni mogą przystąpić do spowiedzi⁴³. Oczywiście nie jest to norma sztywna, lecz cechuje się ona pewną elastycznością. Wierni mogą, i tak się dzieje, skorzystać ze spowiedzi także w innym czasie, jeśli ich prośba jest rozumna. Oto bowiem „proboszcz winien [...] ułatwiać przystępowanie do sakramentów tym, którzy napotykają szczególne trudności w dostosowaniu się do wyznaczonego planu”⁴⁴. W związku z tym Frederick McManus zauważa, że

choćby praktyka ustalania stałych godzin celebracji pojednania indywidualnego jest wymagana przez paragraf pierwszy kan. 986, praktyka ta nie wyczerpuje całkowicie obowiązku osób wymienionych w tym paragrafie: jest to również obowiązek wysłuchania spowiedzi każdego wiernego, który w uzasadniony sposób prosi o to w czasie innym niż zaplanowany. Należy domniemywać, że takie prośby są uzasadnione⁴⁵.

W myśl zasady *salus animarum suprema lex* prawodawcy kościelnemu bardzo zależy, aby wierni mieli ułatwiony dostęp do spowiedzi indywidualnej, stąd poleca, aby ustalono dogodny dla nich dni i godziny na przyjęcie tego sakramentu, o czym w kan. 986 § 1⁴⁶. KPK z 1917 r. w kan. 892 nie podawał normy na temat czasu spowiadania. Dopiero w instrukcji *Eucharisticum mysterium* zalecono: „koniecznie trzeba u wiernych wyrabiać zwyczaj przystępowania do sakramentu pokuty poza czasem odprawiania mszy św., zwłaszcza w godzi-

⁴¹ Kan. 986, § 1.

⁴² MD, nr 1 b.

⁴³ Por. I. Adeva-Martín, *Confesiones durante la Santa Misa*, w: *Reconciliación y Penitencia. V Simposio Internacional de Teología de la Universidad de Navarra*, dir. J. Sancho, Pamplona 1983, s. 866.

⁴⁴ Congregazione per il Clero, Istruzione *Il presbitero, pastore e guida della comunità parrocchiale* (4 agosto 2002), n. 21, Edizioni Dehoniane Bologna 2002, tekst polski: Kongregacja ds. Duchowieństwa, Instrukcja *Kapłan, pasterz i przewodnik wspólnoty parafialnej*, Poznań 2002 (odtąd: *Il presbitero*).

⁴⁵ F. McManus, *Commentary...*, s. 1166. Obowiązek dyspozycyjności szafarzy do słuchania spowiedzi jest związany z obowiązkiem ustalenia czasu, który musi być dogodny dla samych wiernych i który w żadnym wypadku nie może zwalniać kapłanów z ustawicznej dyspozycyjności do przyjmowania spowiedzi; G. Incitti, *Il Confessore...*, s. 12–13.

⁴⁶ Biskup diecezjalny „powinien sprawdzić, czy wierni rzeczywiście mają zapewnione wszelkie udogodnienia, by mogli się wypowiadać”; PG, nr 39.

nach ustalonych”⁴⁷. Wspomniana instrukcja, będąca jednym ze źródeł aktualnie obowiązującego *Ordo Paenitentiae*, znajduje w *Ordo* swoje odbicie. Stwierdza się tam bowiem: „Pojednanie pokutujących może się odbywać o każdej porze i w każdym dniu. Wypada jednak, aby wierni znali dni i godziny, w których kapłan jest obecny dla wykonywania tej posługi. Wiernych należy przyzwyczaić, by spowiadali się poza mszą, zwłaszcza w ustalonych godzinach”⁴⁸.

W *Dyrektorium o pasterskiej posłudze biskupów* stwierdza się: „w parafiach, sanktuariach oraz innych świętych miejscach, gdzie otacza się wiernych troską duchową, powinno się ułatwiać im dostęp do spowiedzi, wyznaczając na nią odpowiedni czas [...], w ten sposób wychodząc naprzeciw ich potrzebom”⁴⁹. Natomiast instrukcja *Kapłan, pasterz i przewodnik wspólnoty parafialnej* przypomina, że „przy ustalaniu w parafii godzin sprawowania mszy św. i spowiedzi proboszcz winien brać pod uwagę, jaki czas najbardziej odpowiada większości wiernych”⁵⁰. Z kolei instrukcja *Il sacerdote ministro della misericordia divina* orzeka: „Ci, którym powierzono opiekę nad duszami, powinni czuwać nad tym, aby słuchano spowiedzi powierzonych im wiernych, którzy rozsądnie o to proszą, i aby dano im możliwość przystąpienia do spowiedzi indywidualnej, w dniach i godzinach ustalonych dla ich wygody”⁵¹. Podobnie regulują omawianą kwestię: motu proprio *Misericordia Dei*⁵² oraz instrukcja *Redemptionis sacramentum*⁵³.

List okólny *Kapłan głosiciel słowa, szafarz sakramentów* dosyć obszernie przypomina omawiane zagadnienie. Jego autorzy piszą:

Jest bardzo pożądane, aby kapłani, nie poprzestając na zadeklarowaniu teoretycznej dyspozycyjności, podali do wiadomości wszystkich informację o stałych godzinach, w jakich będą obecni w konfesjonałach. [...] Parafie i w ogóle kościoły otwarte dla kultu, winny mieć stały, przejrzysty i dogodny dla wiernych plan godzin spowiedzi. Kapłani powinni regularnie przestrzegać tego planu⁵⁴.

⁴⁷ EM, nr 35; zob. I. Adeva-Martín, *Confesiones...*, s. 863.

⁴⁸ OP, nr 13. To, co odnośnie do godzin i dni spowiedzi w *Ordo Paenitentiae* było jedynie usilnym i logicznym zaleceniem, w kan. 986, § 1 z całą jasnością i mocą staje się pilnym obowiązkiem. Por. I. Adeva-Martín, *Confesiones...*, s. 866.

⁴⁹ AS, nr 151; PG, nr 39.

⁵⁰ Il presbitero, nr 21.

⁵¹ SM, nr 52.

⁵² MD, nr 1 b oraz 2.

⁵³ RS, nr 86.

⁵⁴ Congregazione per il Clero, *Il presbitero, maestro della parola, ministro dei sacramenti e guida della comunità in vista del terzo millennio cristiano* (19 marzo 1999), n. 3, Libreria Editrice Vaticana 1999, tekst polski: Kongregacja ds. Duchowieństwa, *List okólny Kapłan głosiciel słowa, szafarz sakramentów i przewodnik wspólnoty w drodze do trzeciego tysiąclecia chrześcijaństwa* (19 marca 1999), Poznań 1999 (odtąd: Il presbitero, maestro della parola).

Jak wyżej wykazano, kan. 986 precyzuje, że obowiązek spowiadania oznacza również konieczność ustanowienia odpowiedniego czasu na przyjmowanie tego sakramentu, dostosowanego do potrzeb wiernych. W związku z tym wydaje się, że stosowana czasami praktyka słuchania spowiedzi wyłącznie po wcześniejszym umówieniu się nie jest zgodna z duchem prawa, ponieważ z jednej strony zniechęcałaby wiernych do przystępowania do sakramentu pokuty, a z drugiej nie gwarantowałaby w wystarczającym stopniu prawa wiernych do intymności i dobrej opinii⁵⁵.

Podsumowując, należy stwierdzić, że *pastores animarum* powinni zapewnić możliwość spowiedzi: 1. w każdym czasie, gdy jest to uzasadnione (a zatem, gdy sumienie penitenta czuje się obciążone grzechem, spowiednik powinien zakładać, że prośba o sakrament jest uzasadniona); oraz 2. w ustalonych dniach i godzinach, aby dostosować się do potrzeb wiernych.

3. Możliwość spowiedzi podczas mszy świętej?

Podczas niedzielnych i odprawianych w dni powszednie mszy w kościołach, w których jest więcej niż jeden kapłan, czymś zwyczajnym jest, że jeden z nich celebruje Eucharystię, a drugi w konfesjonale przyjmuje wiernych, aby udzielić sakramentu pokuty. Ale czy wolno to robić? Wielu, nawet kapłanom i liturgistom, wydaje się to nieodpowiednie. Być może dziwią się: spowiedź podczas mszy? czy to nie umniejsza wartości Eucharystii? czy można celebrować dwa sakramenty jednocześnie?⁵⁶

Czasopismo „Aleteia” z 11 listopada 2015 r. opublikowało list skierowany do redakcji, zatytułowany: „Czy jest prawdą, że spowiedź jest zabroniona podczas mszy?”. Anita G. z Florencji pisze:

Mój proboszcz zabrania spowiedzi podczas mszy. Mówi, że odwracają one uwagę wiernych od celebracji i że lepiej jest przystępować do sakramentu pokuty w dni powszednie, kiedy kościół jest otwarty. Nie wątpię, że ma rację, ale moje codzienne obowiązki są liczne i mam wolny czas tylko w niedzielę. Ale czy „zakaz” nałożony przez mojego proboszcza jest wspólny dla wszystkich parafii?⁵⁷

⁵⁵ Por. A. D’Auria, *I doveri...*, s. 534–535.

⁵⁶ Zob. M. Gagliardi, *Si può confessare durante la Santa Messa? Note di diritto liturgico*, „Alpha Omega” 15 (2012), s. 291–292.

⁵⁷ *¿Es verdad que están prohibidas las confesiones durante la misa?*, „Aleteia” 11 de noviembre de 2015, <https://es.aleteia.org/2015/11/11/es> [dostęp: 15.6.2023]. „Nalegania Soboru Watykańskiego II, aby wierni aktywnie, świadomie i w pełni uczestniczyli w Ofierze Mszy Świętej, wydają się wykluczać równoczesność spowiedzi. Niektórzy tak to zrozumieli, sądząc po ogłoszeniach podobnych do poniższego, które wiszą na drzwiach niektórych kościołów: «Zakaz spowiedzi podczas Mszy św. w niedzielę i święta»”; I. Adeva-Martín, *Confesiones...*, s. 855.

Pytanie to nie jest mało znaczące, skoro dokumenty kościelne ten problem zauważyły i autorytatywnie na niego odpowiedziały. A więc: czy właściwe jest przyjmowanie przez kapłanów spowiedzi, gdy w kościele w tym czasie odprawia się mszę św.?

Kodeks pio-benedyktyński w kan. 892 nie zawierał normy na temat czasu spowiadania. Dopiero instrukcja *Eucharisticum mysterium* zaleciła, aby usilnie przyzwyczajono wiernych do przyjmowania sakramentu pokuty poza mszą św., zwłaszcza w określonych godzinach. Wspomniana instrukcja jest jednym ze źródeł aktualnie obowiązującego Rytuału Rzymskiego. Rytuał ustala, że pojednanie pokutujących może się odbywać o każdej porze i w każdym dniu⁵⁸. Wypada jednak, aby wierni znali dni i godziny, w których mogą wyznawać swoje grzechy. Dobrze jest, jeśli wierni nie spowiadają się w czasie sprawowania mszy św. Z wielu spraw poruszonych przez Rytuał Rzymski kan. 986 obecnego KPK przejął tylko zwrot o ustalonych dla wiernych i dogodnych dla nich dniach i godzinach spowiadania. Te dni i godziny to jest minimum dla spowiednika, który zwykle spowiada także w innych niż ustalone dniach i godzinach, jeśli zachodzi taka potrzeba ze strony wiernych albo też rozumnie oni o to proszą⁵⁹. Tak więc aktualny KPK nie wypowiada się na temat możliwości spowiedzi podczas mszy św., choć można dopatrzeć się takiej możliwości w sformułowaniu kan. 986, gdzie się podkreśla, że wierni mogą się wyspowiadać, kiedy proszą o to we właściwy sposób, a więc domyślnie, także w czasie mszy św.⁶⁰

Instrukcja *Eucharisticum mysterium* pierwsza zaleciła: „Koniecznie trzeba u wiernych wyrabiać zwyczaj przystępowania do sakramentu pokuty poza czasem odprawiania mszy św., zwłaszcza w godzinach ustalonych, żeby jego sprawowanie odbywało się ze spokojem i prawdziwą ich korzyścią, a sami żeby nie doznawali przeszkody w czynnym udziale we mszy św.”⁶¹. Natomiast *Ordo Paenitentiae* w nr. 13, odwołując się do instrukcji *Eucharisticum mysterium* (przypis nr 44) rozszerza czas przyjmowania spowiedzi: „Pojednanie pokutujących może się odbywać o każdej porze i w każdym dniu”. Jest tu zawarta niewyraźnie sugestia, że można się spowiadać zawsze, czyli także podczas mszy św.

Sprawa spowiedzi podczas mszy św. nie została jednak doprecyzowana i były co do tego wątpliwości. Stąd w 2001 r. zadano formalne pytanie Kongregacji Kultu Bożego i Dyscypliny Sakramentów z prośbą o odpowiedź: „jakie są przepisy dotyczące czasu sprawowania sakramentu pokuty: czy na przykład wierni mogą mieć dostęp do sakramentu pokuty podczas sprawowania mszy św.?”.

⁵⁸ OP, nr 13.

⁵⁹ Por. M. Pastuszko, *Obowiązkowi...*, s. 57–58.

⁶⁰ Zob. G. Incitti, *Il Confessore...*, s. 13.

⁶¹ EM, nr 35.

Kongregacja odpowiedziała⁶², że zasadnicze normy dotyczące czasu sprawowania sakramentu pokuty znajdują się w instrukcji *Eucharisticum mysterium* z 25 maja 1967 r., gdzie zaleca się, że „koniecznie trzeba u wiernych wyrobić zwyczaj przystępowania do sakramentu pokuty poza czasem odprawiania mszy św., zwłaszcza w godzinach ustalonych, żeby jego sprawowanie odbywało się ze spokojem i prawdziwą ich korzyścią, a sami żeby nie doznawali przeszkody w czynnym udziale we mszy św.”⁶³. Jest to również przypomniane ponownie w *Praenotanda do Obrzędów pokuty*, gdzie jednak stwierdza się, że „pojednanie penitentów może być celebrowane w dowolnym czasie i dniu”⁶⁴. Dalej wspomniana dykasteria przypomina, że o ile jednak duszpasterze powinni rozumieć powyższe uwagi jako wskazówkę dla duszpasterskiej troski o wiernych chrześcijan, aby zachęcali i pomagali wiernym w szukaniu dobra ich dusz w sakramencie pokuty i przystępowania do niego, w miarę swoich możliwości, poza czasem i miejscem odprawiania mszy św., o tyle z drugiej strony przypomniane normy (z instrukcji *Eucharisticum mysterium*) w żaden sposób nie zabraniają kapłanom, poza tym, który odprawia mszę, słuchania spowiedzi wiernych, którzy tego pragną, nawet w czasie, gdy odprawiana jest msza św. Następnie Kongregacja argumentuje:

w obecnych czasach, gdy eklezjalne znaczenie grzechu i sakramentu pokuty jest przez wielu zaciemniane, a pragnienie przystępowania do sakramentu pokuty znacznie się zmniejsza, duszpasterze powinni ze wszystkich sił zachęcać wiernych do częstego korzystania z tego sakramentu. I tak, w kan. 986 § Kodeksu Prawa Kanonicznego czytamy: „Każdy, komu na mocy urzędu została zlecona troska duszpasterska, jest obowiązany dbać o to, by mogli się wyświadczać powierzeni mu wierni, którzy proszą o to we właściwy sposób, a także by dać im sposobność przystępowania do indywidualnej spowiedzi w ustalonych i dogodnych dla nich dniach i godzinach”.

Z kolei stwierdza się, że sprawowanie sakramentu pokuty jest jedną z głównych funkcji kapłana. Co więcej, „wierni chrześcijanie są nie tylko zobowiązani do wyznawania swoich grzechów (por. kan. 989), ale także mają autentyczne prawo «do otrzymywania pomocy od świętych pasterzy z duchowych dóbr Kościoła, zwłaszcza słowa Bożego i sakramentów» (kan. 213)”. Stąd:

jest jasne, że dopuszcza się spowiedź nawet podczas uroczystych mszy św., ilekroć przewiduje się, że wierni poproszą o tę posługę. Jeśli ma miejsce koncelebra, usilnie prosi się, aby niektórzy kapłani powstrzymali się od koncelebrowania, aby mogli być

⁶² Responsa ad dubia proposita, s. 259–260.

⁶³ Tamże.

⁶⁴ OP, nr 13.

dostępni dla wiernych, którzy pragną przystąpić do sakramentu pokuty. Należy jednak pamiętać, że nie jest dozwolone łączenie sakramentu pokuty ze mszą św. w taki sposób, że ma miejsce jedna celebracja liturgiczna⁶⁵.

Przywołana deklaracja ma istotne znaczenie, gdyż powołują się na nią dalsze dokumenty kanoniczne. I tak, w porządku chronologicznym, motu proprio *Misericordia Dei* stwierdza:

zaleca się, by spowiednicy byli obecni i widoczni w miejscach kultu w określonych godzinach, wyznaczonych według rozkładu dostosowanego do rzeczywistej sytuacji penitentów, a zwłaszcza gotowość do spowiadania przed mszami św., jak również gotowość do wyjścia naprzeciw potrzebom wiernych także podczas celebracji mszy św., jeśli są obecni inni kapłani⁶⁶.

Zgodnie z instrukcją *Il presbitero, pastore e guida della comunità parrocchiale*: „przypomina się również, że z oczywistych powodów duszpasterskich i dla ułatwienia wiernym można słuchać indywidualnych spowiedzi także podczas sprawowania mszy św.”⁶⁷. Autorzy *Dyrektorium o pasterskiej posłudze biskupów* podkreślają, że „w parafiach, sanktuariach oraz innych świętych miejscach, gdzie otacza się wiernych troską duchową, powinno się ułatwiać im dostęp do spowiedzi, wyznaczając na nią odpowiedni czas (przede wszystkim przed mszą św., ale także podczas niej)”⁶⁸. Instrukcja *Redemptionis sacramentum* sygnalizuje:

ze mszą św. nie wolno łączyć sakramentu pokuty w taki sposób, że powstaje jedna czynność liturgiczna. Nie przeszkadza to jednak, aby kapłani, z wyjątkiem tych, którzy celebrują albo koncelebrują mszę św., słuchali spowiedzi tych wiernych, którzy tego pragną, by wyjść naprzeciw ich potrzebom, nawet wtedy, kiedy w tym samym miejscu sprawowana jest msza św.⁶⁹

Wreszcie instrukcja *Kapłan szafarz miłosierdzia Bożego* wzmiankuje: „w szczególności zaleca się widoczną obecność spowiedników [...] oraz szczególną dys-

⁶⁵ Responsa ad dubia proposita, s. 259–260.

⁶⁶ MD, nr 2. Papież w przypisie 15 do zacytowanego tekstu przywołuje Responsa ad dubia proposita, s. 259–260, co zdecydowanie podnosi walor prawny rozstrzygnięcia Responsa ad dubia proposita. Zob. w tej kwestii: A. Sánchez-Gil, *Profili canonici del Motu proprio “Misericordia Dei”*, „Ius Ecclesiae” 14 (2002), n. 2, s. 562–571.

⁶⁷ Il presbitero, nr 21. Instrukcja w przypisie 91 do zacytowanego tekstu przywołuje Responsa ad dubia proposita, s. 259–260.

⁶⁸ AS, nr 151.

⁶⁹ RS, nr 76. Instrukcja w przypisie 158 do zacytowanego tekstu przywołuje Responsa ad dubia proposita, s. 259–260.

pozycyjność także w celu zaspokojenia potrzeb wiernych (w celu odbycia spowiedzi) podczas odprawiania mszy św.”⁷⁰.

Powstaje pytanie: dlaczego dopuszcza się celebrację sakramentu pokuty w miejscu i w czasie odprawiania mszy św.? Pozornie wydaje się, że nie jest możliwe spowiadanie wiernych uczestniczących w tym samym czasie we mszy św. Na poparcie tego stanowiska niektórzy uczeni przywołują pewne teksty magisterialne. Pierwszy z nich stwierdza, że dwie celebracje nie mogą się na siebie nakładać:

W obrzędach liturgicznych należy unikać rozbicia wspólnoty wiernych i rozproszenia jej uwagi na różne rzeczy. Dlatego trzeba wystrzegać się, żeby w tym samym kościele nie odbywały się równocześnie dwie czynności liturgiczne, które zwracają uwagę wiernych w rozbieżnych kierunkach. Przede wszystkim trzeba to powiedzieć o sprawowaniu Eucharystii. Dlatego w niedziele i święta nakazane, gdy się odprawia msza św. dla ludu, trzeba starannie unikać rozproszenia, które się zazwyczaj zdarza na skutek odprawiania mszy św. w tym samym czasie, w tym samym kościele. O ile możliwości należy tego przestrzegać również w inne dni. Najlepszym sposobem osiągnięcia tego jest w myśl przepisu prawa koncelebra kapłanów, pragnących odprawiać mszę św. w tym samym czasie. Trzeba też uważać, by w tym samym kościele, kiedy odprawia się msze dla ludu, wedle ustalonego terminarza, nie odmawiano w tym samym czasie modlitw brewiarzowych w chórze czy wspólnie, żeby nie głoszone kazania, nie udzielano Chrztu, nie błogosławiono małżeństwa⁷¹.

Także w *Ordo Paenitentiae* przypomina się, że „Pojednanie pokutujących może się odbywać o każdej porze i w każdym dniu. Wypada jednak, aby wierni znali dni i godziny, w których kapłan jest obecny dla wykonywania tej posługi. Wiernych należy przyzwyczaić, by spowiadali się poza mszą, zwłaszcza w ustalonych godzinach”⁷². Można też przywołać instrukcję *Redemptionis sacramentum*, gdzie zapisano: „należy zachęcać wiernych do tego, aby przystępowali do sakramentu pokuty poza mszą św., szczególnie w wyznaczonych godzinach, tak aby jego sprawowanie było spokojne i przynosiło im prawdziwy pożytek oraz by nie przeszkadzało im w czynnym uczestnictwie we mszy św.”⁷³. Zgodnie z tymi tekstami wydaje się zatem, że słuchanie spowiedzi podczas mszy św. nie jest dozwolone. Jednakże przytoczone wyżej dokumenty kościelne o możliwości spowiedzi w czasie mszy św. obalają postawione przypuszczenie. Zasadnicza odpowiedź na pytanie: czy słuchanie spowiedzi podczas mszy św. jest dozwolone, zawie-

⁷⁰ SM, nr 56. Instrukcja w przypisie 64 do zacytowanego tekstu przywołuje Responsa ad dubia proposita, s. 259–260.

⁷¹ EM, nr 17; por. M. Gagliardi, *Si può confessare...*, s. 292–293.

⁷² OP, nr 13.

⁷³ RS, nr 86; por. M. Gagliardi, *Si può confessare...*, s. 293–294.

ra się w odpowiedzi Kongregacji ds. Kultu Bożego i Dyscypliny Sakramentów z 2001 r., na którą powołuje się Jan Paweł II i inne dokumenty kościelne⁷⁴.

Rok przed motu proprio *Misericordia Dei*, które powagą papieską potwierdziło możliwość słuchania spowiedzi podczas mszy św., *Responsa ad dubia proposita* z 2001 r. Kongregacji ds. Kultu Bożego i Dyscypliny Sakramentów, autorytatywnie interpretując *Eucharisticum mysterium* nr 35 i *Praenotanda* do *Obrzędu Pokuty* nr 13, stwierdziła, że teksty te wcale nie zabraniają wiernym spowiedzi podczas mszy św., ale stanowią zachętę do wychowania ich do docenienia wartości sakramentalnego pojednania⁷⁵. Teksty te wzywają do uczenia wiernych zwyczajnego korzystania z sakramentu pokuty poza mszą św., ale wcale nie zabraniają kapłanowi przyjmowania spowiedzi, podczas gdy inny kapłan celebrytuje Eucharystię. Co więcej, „Odpowiedź” Kongregacji nawet zaleca taką praktykę przy pewnych okazjach: „dozwolone jest przyjmowanie spowiedzi, ilekroć oczekuje się, że wierni poproszą o tę posługę”; i znowu: „podczas koncelebry usilnie zaleca się, aby niektórzy kapłani powstrzymali się od koncelebry, aby być do dyspozycji wiernych, którzy pragną mieć dostęp do sakramentu pokuty”. Prawodawca ujawnia tutaj swoją wrażliwość duszpasterską, przypominając, że: „w obecnych czasach, gdy eklezjalne znaczenie grzechu i sakramentu pokuty jest przez wielu zaciemniane, a pragnienie przystępowania do sakramentu pokuty znacznie zmniejsza się, duszpasterze powinni ze wszystkich sił zachęcać wiernych do częstego korzystania z tego sakramentu”, także podczas celebracji mszy św.⁷⁶

Tak więc jest z pewnością możliwe, a nawet wskazane, przyjmowanie spowiedzi sakramentalnych wiernych, gdy uczestniczą oni we mszy św.⁷⁷ Takie jest autorytatywne stanowisko prawodawcy kościelnego.

Zakończenie

Chrystus przekazał zbawczy dar sakramentu pokuty Kościołowi, czyniąc go szafarzem przez swoich kapłanów i stąd mówi się o prawie wiernych do sakramentu pokuty. Pojednanie penitentów może się odbywać o każdej porze i w każdym dniu. A gdy idzie o celebrację spowiedzi podczas odprawiania mszy św., to z analiz dokumentów i powyższych refleksji jasno wynika, że z pewnością

⁷⁴ Por. M. Gagliardi, *Si può confessare...*, s. 296.

⁷⁵ *Eucharisticum mysterium* nr 17 nie ma na celu uniemożliwienia spowiedzi podczas mszy św. Fragment ten odnosi się do praktyki sprawowania kilku celebracji w obecności ludu, w tym samym czasie i w tym samym kościele, ze szczególnym odniesieniem do Eucharystii — co zostało wyraźnie stwierdzone.

⁷⁶ *Responsa ad dubia proposita*, s. 259–260.

⁷⁷ Por. M. Gagliardi, *Si può confessare...*, s. 296.

możliwe jest — a w niektórych okolicznościach wręcz pożądane — słuchanie spowiedzi podczas mszy św. Ogólnie rzecz biorąc, najwłaściwszym sposobem administrowania sakramentem pojednania jest sprawowanie go w ustalonym czasie, a więc poza celebracją Eucharystii. Możliwość słuchania spowiedzi również podczas mszy św., wyraźnie przewidziana przez Magisterium, jest zgodna nie tylko z konkretnymi potrzebami duszpasterskimi, lecz także z mądrością duszpasterską, która z doświadczenia wie, że często „lepsze jest wrogiem dobrego”. W szczególności to samo Magisterium przypomina, jak w naszych czasach osłabiło się poczucie grzechu, a wraz z nim częstotliwość spowiedzi. Dlatego należy dołożyć wszelkich starań, aby ułatwić wiernym pojednanie z Bogiem i Kościołem przez sakrament pokuty. Ważną częścią duszpasterskiej gorliwości kapłanów jest jak największa dyspozycyjność w przyjmowaniu spowiedzi wiernych, nie wykluczając czasu celebracji eucharystycznej. Zabronione jest jednak, aby ten sam kapłan, który odprawia mszę św., słuchał spowiedzi podczas sprawowanej przez siebie celebracji. Nie wolno bowiem łączyć obu sakramentów w jednej celebracji⁷⁸.

Bibliografia

Źródła

- Codex Iuris Canonici auctoritate Ioannis Pauli PP. II promulgatus* (25 Ianuarii 1983), „Acta Apostolicae Sedis” 1983, pars II, s. 1–317, tekst polski: *Kodeks Prawa Kanonicznego promulgowany przez papieża Jana Pawła II w dniu 25 stycznia 1983 roku. Stan prawny na dzień 18 maja 2022 roku. Zaktualizowany przekład na język polski*, Pallottinum, Poznań 2022.
- Congregatio de Cultu Divino et Disciplina Sacramentorum, *Instructio Redemptionis sacramentum* de quibusdam observandis et vitandis circa Sanctissimam Eucharistiam (25 marti 2004), „Acta Apostolicae Sedis” 96 (2004), s. 549–601, tekst polski: Kongregacja ds. Kultu Bożego i Dyscypliny Sakramentów, *Instrukcja Redemptionis sacramentum*, Wydawnictwo Pallottinum, Poznań 2004.
- Congregatio de Cultu Divino et Disciplina Sacramentorum, *Responsa ad dubia proposita*, „Notitiae” 35 (2001), n. 6–7, s. 259–260.
- Congregatio pro Clericis, *Direttorio per il ministero e la vita dei Presbiteri Tota Ecclesia* (31 gennaio 1994), Città del Vaticano 1994, tekst polski: Kongregacja ds. Duchowieństwa, *Dyrektorium o posłudze i życiu kapłanów* (31 stycznia 1994), Città del Vaticano 1994.
- Congregatio pro Episcopis, *Direttorio per il ministero pastorale dei vescovi* (22 febbraio 2004), Città del Vaticano 2004, tekst polski: Kongregacja do spraw Biskupów, *Dyrektorium o pasterskiej posłudze biskupów „Apostolorum Successores”*, Kielce 2005.

⁷⁸ Por. tamże, s. 298–299.

- Congregazione per il Clero, *Il presbitero, maestro della parola, ministro dei sacramenti e guida della comunità in vista del terzo millennio cristiano* (19 marzo 1999), Libreria Editrice Vaticana 1999, tekst polski: Kongregacja ds. Duchowieństwa, *List okólny Kapłan głosiciel słowa, szafarz sakramentów i przewodnik wspólnoty w drodze do trzeciego tysiąclecia chrześcijaństwa* (19 marca 1999), Poznań 1999.
- Congregazione per il Clero, *Il sacerdote ministro della misericordia divina. Sussidio per confessori e direttori spirituali* (9 marzo 2011), n. 56, Città del Vaticano 2011.
- Congregazione per il Clero, Istruzione *Il presbitero, pastore e guida della comunità parrocchiale* (4 agosto 2002), Edizioni Dehoniane Bologna 2002, tekst polski: Kongregacja ds. Duchowieństwa, *Instrukcja Kapłan, pasterz i przewodnik wspólnoty parafialnej*, Wydawnictwo Pallottinum, Poznań 2002.
- Ioannes Paulus PP. II, Adhortatio apostolica post-synodalis de Episcopo ministro evangelii Iesu Christi pro mundi spe *Pastores gregis* (16 octobris 2003), „Acta Apostolicae Sedis” 96 (2004), s. 825–924, tekst polski: Jan Paweł II, Posynodalna Adhortacja Apostolska *Pastores Gregis*, „L'Osservatore Romano” wydanie polskie 24 (2004), nr 1, s. 4–48.
- Ioannes Paulus P.P. II, Adhortatio Apostolica post Synodum Episcoporum *Reconciliatio et Paenitentia* (2 decembris 1984), „Acta Apostolicae Sedis” 77 (1985), s. 185–274, tekst polski: Jan Paweł II, Adhortacja *Reconciliatio et Paenitentia* do Episkopatu, Duchowieństwa i Wiernych po Synodzie Biskupów o pojednaniu i pokucie w dzisiejszym posłannictwie Kościoła (2 grudnia 1984), Kraków 1996, s. 251–343.
- Ioannes Paulus P.P. II, Litterae apostolicae motu proprio *Misericordia Dei* quibus de sacramenti paenitentiae celebratione quaedam rationes explicantur (7 aprilis 2002), „Acta Apostolicae Sedis” 94 (2002), s. 452–459, tekst polski: „L'Osservatore Romano” wydanie polskie, 23 (2002) nr 6, s. 4–7.
- Międzynarodowa Komisja Teologiczna, *Pojednanie i pokuta* (1982), tłum. J. Królikowski, w: *Od wiary do teologii. Dokumenty Międzynarodowej Komisji Teologicznej 1969–1996*, red. J. Królikowski, Kraków 2000, s. 151–177.
- Pontificio Consiglio per l'Interpretazione dei testi legislativi, *Nota explicativa, 8 novembre 1996 e 12 settembre 1996* (8 novembre 1996), „Communicationes” 28 (1996), s. 177–186.
- Rituale Romanum, *Ordo Paenitentiae, Editio typica*, Città del Vaticano 1974.
- Sacra Congregatio Rituum, *Instructio Eucharisticum mysterium* de cultu Mysterii Eucharistici (25 maii 1967), „Acta Apostolicae Sedis” 59 (1967), s. 539–573.
- Święta Kongregacja Kultu Bożego, *Komunia święta i kult tajemnicy eucharystycznej poza Mszą świętą dostosowane do zwyczajów polskich, Wprowadzenie teologiczne i pastoralne*, Katowice 1985.

Literatura

- Adeva-Martín I., *Confesiones durante la Santa Misa*, w: *Reconciliación y Penitencia. V Simposio Internacional de Teología de la Universidad de Navarra*, dir. J. Sancho, Pamplona 1983, s. 855–868.
- Busca M., *Un processo di riforma penitenziale ancora aperto*, „La Scuola Cattolica” 136 (2008), s. 179–209.
- D'Auria A., *I doveri e i diritti del fedele rispetto alla confessione*, „Notitiae” 48 (2011), n. 9–10, s. 507–547.

- ¿Es verdad que están prohibidas las confesiones durante la misa?, „Aleteia” 11 de noviembre de 2015, <https://es.aleteia.org/2015/11/11/es> [dostęp: 15.6.2023].
- Gagliardi M., *Si può confessare durante la Santa Messa? Note di diritto liturgico*, „Alpha Omega” 15 (2012), s. 291–300.
- Incitti G., *Il Confessore e il Sacramento della Riconciliazione. Doveri e diritti dei penitenti*, relazione al XXX Corso sul foro interno, 25–29 marzo 2019, Roma, Palazzo della Cancelleria, consultabile sul sito ufficiale della Penitenzieria Apostolica. <http://www.penitenzieria.va/content/dam/penitenzieriaapostolica/eventi/xxx-cfi/INCITTI.pdf> [dostęp: 2.2.2023].
- Krukowski J., *Komentarz do kan. 986*, w: *Komentarz do Kodeksu Prawa Kanonicznego*, t. III, cz. 2, ks. IV: *Uświęcające zadanie Kościoła*, J. Krukowski (red.), Poznań 2011, s. 169–171.
- McManus F., *Commentary on canon 986*, w: *New Commentary on the Code of Canon Law*, ed. by J. Beal, Paulist Press, New York 2000, s. 1165–1167.
- Migliavacca A., *La confessione frequente di devozione: studio teologico-giuridico sul periodo fra i codici del 1917 e del 1983*, Roma 1997.
- Pastuszko M., *Obowiązki szafarza sakramentu pokuty i pojednania: (kanon 983–986)*, „Prawo Kanoniczne” 39 (1996), nr 1–2, s. 17–67.
- Pérez de Heredia y Valle I., *Cánones introductorios a los sacramentos. Cuestiones preliminares al título de los sacramentos*, „Anuario de Derecho Canónico” 3 (2014), s. 149–183.
- Rincón-Pérez T., *Los derechos de los fieles y el sacramento de la penitencia (a propósito de dos notas recientes del PCITL)*, „Ius Canonicum” 49 (1999), nr 77, s. 227–257.
- Sánchez-Gil A., *Profili canonici del Motu proprio “Misericordia Dei”*, „Ius Ecclesiae” 14 (2002), n. 2, s. 562–571.